

Vladimir Sergejevitsj Solovjov (1853 - 1900)

Vladimir Sergejevitsj Solovjov werd op 16 januari 1853 in Moskou geboren als zoon van de beroemde professor Sergej Michailovitsj Solovjov. Diens *Geschiedenis van Rusland* in 28 delen geldt nog altijd als een standaardwerk. Met zijn zeven broertjes en zusjes groeide Solovjov op in een warme en cultureel hoogstaande omgeving, waarin hij zowel met de Europese cultuur als ook met de rijke traditie van het Russische leven vertrouwd werd gemaakt.

Een belangrijke gebeurtenis in het leven van Solovjov was de afschaffing van de lijfeigenschap in Rusland in 1861. Deze sociale verbetering moet diepe indruk op hem gemaakt hebben, al sprak hij daar later weinig over. In zijn streven naar een christelijke samenleving, dat in feite het hoofddoel van zijn leven vormde, vinden we dezelfde maatschappelijke bewogenheid en eerbied voor de menselijke waardigheid terug, die ook tot de afschaffing van de lijfeigenschap leidde. Heel zijn leven zou Solovjov tegen maatschappelijk onrecht protesteren en zich voor verbetering van onmenselijke toestanden inzetten. Daarbij was de waarheid voor hem het belangrijkste middel. Naast gerechtigheid is dit het sleutelwoord uit Solovjovs bestaan.

Wanneer Vladimir Solovjov negen jaar oud is vindt de belangrijkste gebeurtenis uit zijn leven plaats: tijdens een dienst op Hemelvaartsdag in de kerk van de universiteit verschijnt de goddelijke Sofia aan hem, in een zee van azuurblauw en gouden licht, een bloem van bovenaardse schoonheid in de hand. Voor ze weer verdwijnt knikt ze de kleine jongen lieflijk lachend toe. Heel zijn leven droeg Solovjov deze gebeurtenis als een groot geheim met zich mee. Pas in het autobiografische gedicht *Drie ontmoetingen*, dat hij op het einde van zijn leven in drie dagen schreef, heeft hij er voor het eerst openlijk over gesproken (opgenomen in: *Krisis van de westerse wijsbegeerte*. Perun Boeken, Bergen op Zoom 2006).

Toen Solovjov met 11 jaar leerling van het stedelijk gymnasium werd, sloeg het kinderlijk geloof dat hij van huis uit meegekregen had al spoedig om in een even vurig beleden materialisme. Boeken als Büchners *Kraft und Stoff* werden zijn nieuwe catechismus.

Lang duurde dit geloof in het materialisme niet, want rond zijn achttiende jaar had hij de weg naar het geloof weer hervonden, niet naar 'het verloren geloof van zijn kindertijd, maar naar een nieuw geloof, dat wat het wezenlijke en fundamentele betreft met het oude geloof in overeenstemming was, dat echter door filosofisch denken gelouterd en door het opnemen van de natuurwetenschappelijke ervaring van de negentiende eeuw verwijd en verdiept was (...)' . Zijn hele verdere leven zal Solovjov zich een hartstochtelijk voorvechter van dit nieuwe Christendom betonen. Uiterlijk komt deze wending in zijn innerlijke geestelijke leven tot uitdrukking in zijn ommezwaai van de natuurwetenschappelijke naar de historisch-filologische faculteit. Het feit, dat hij zonder meer toegelaten werd tot het derde leerjaar, getuigt hoeveel Solovjov zich door zelfstudie reeds van de filosofie had eigen gemaakt. Eind 1874, Solovjov is dan 21 jaar oud, voltooit hij deze studie met de afronding van zijn proefschrift *Krisis van de westerse wijsbegeerte*. Hierin beschrijft hij de ontwikkeling, die het westerse denken heeft doorgemaakt en maakt hij begrijpelijk, dat het in de een of andere vorm van atheïsme een voorlopig eindpunt vinden moest. Hiermee is de ontwikkeling evenwel nog niet ten einde; als de tijd daar is zal de westerse mensheid volgens Solovjov een nieuwe waarheid weten te vinden. De eerste tekenen van een dergelijk morgenrood dienden zich volgens hem al aan in de filosofie van mensen als Arthur Schopenhauer en Edouard von Hartmann. Zowel de magistrale inhoud van dit proefschrift als ook de glanzende wijze waarop hij het in een openbaar dispuut weet te verdedigen, wekken in de aanwezigen de verwachting dat men hier met een toekomstig genie te maken heeft. Solovjovs naam is op slag gevestigd (zie ook: Ton Jansen, *Achter de sluier van Isis*. Perun Boeken, Bergen op Zoom 2006).

Nog geen maand na zijn promotie wordt Solovjov tot docent aan de universiteit van Moskou gekozen. In de maand januari van het jaar 1875 vangt hij met een lezing over *Metafysika en positieve wetenschap* zijn universitaire werkzaamheden aan, doch hij zal deze al spoedig weer onderbreken. In juni van hetzelfde jaar vertrekt hij namelijk voor een reis, die hem onder andere naar Londen, Parijs, Italië en Egypte voeren zal. Solovjov had dit verlof aangevraagd om in Londen de mystieke literatuur over de Sofia te kunnen bestuderen. In feite was het echter zijn verlangen om de goddelijke Sofia weer te ontmoeten, dat hem naar Londen dreef. Zijn moeite wordt beloond: in de leeszaal van het Britse Museum verschijnt zijn 'hemelse vriendin' voor een tweede keer aan hem. Kort daarop, in de egyptische woestijn bij Cairo, vindt een derde ontmoeting plaats (zie ook: Ton Jansen, *Leven en werk van Vladimir Solovjov in het licht van zijn filosofie van de liefde*. Perun Boeken, Bergen op Zoom 2001).

Als Solovjov na ongeveer een jaar in het buitenland geweest te zijn naar Rusland terugkeert, neemt hij zijn werk aan de universiteit van Moskou weer op, maar ook dit maal is zijn werkzaamheid niet voor lange tijd. Broodnijd, argwaan en inhoudelijke meningsverschillen dwingen hem al spoedig om zijn werk te staken. Begin 1877 verhuist hij naar Sint Petersburg, waar hij door bemiddeling van vrienden een aanstelling had gekregen als docent bij het openbaar hoger onderwijs voor meisjes. Hier houdt hij in het voorjaar van 1878 zijn beroemde *Voorlezingen over de Godmensheid*, waarbij onder andere Dostojevski en soms ook Tolstoj aanwezig waren. Het jaar daarvoor, in 1877, woonde hij als dagbladcorrespondent de oorlog tussen Turkije en Rusland op de Balkan bij. Al de tijd tussen 1877 en 1880 is hij ook bezig met de voorbereiding van zijn (tweede) proefschrift *Kritiek van de abstracte beginselen*, waarop hij op 6 april 1880 tot doctor in de wijsbegeerte promoveert. In dit boek probeert Solovjov, uitgaande van de prestaties van anderen voor hem, tot een positieve omschrijving van het Al-Ene Zijn te komen, zowel in ideële als in maatschappelijke zin. Met dit werk sluit Solovjov in zekere zin een eerste, meer theoretisch georiënteerde levensperiode af.

Na een korte aanstelling als hoogleraar aan de Universiteit van Sint Petersburg, waaraan door zijn opzienbarende redevoering op 28 maart 1881 een einde komt, is Solovjov de rest van zijn leven werkzaam als vrij filosofische schrijver en publicist (zie ook Ton Jansen, 'Mystiek en terpentinegeur. Wladimir Solowjow, de zwervende encyclopedie'. *Filosofie Magazine*, No. 4, Jrg. 9, mei 2000).

Gedurende de jaren tachtig werkt Solovjov vooral aan de verwerkelijking van de meer praktisch georiënteerde, maatschappelijke kant van zijn doel: hij zet zich dan met al zijn krachten in voor de eenwording der kerken. Hiertoe legt hij onder meer contacten met verschillende priesters van de rooms-katholieke kerk en schrijft hij verschillende grote werken, onder andere *De geestelijke grondslagen van het leven*, *Der grote twist en de christelijke politiek* en *La Russie et l'Église universelle*. Vanwege problemen met de censuur, die Solovjov heel zijn leven achtervolgden, kon dit laatste werk niet in Rusland verschijnen.

Eind jaren tachtig moet Solovjov evenwel bekennen, dat zijn streven naar een universele kerk weinig of geen gehoor vindt. Teleurgesteld geeft hij zijn plannen in deze richting op en wendt zich in zijn derde levensperiode, die de jaren negentig bestrijkt, opnieuw de meer theoretische filosofie toe. Zijn grote hoofdwerk uit deze derde schepingsperiode is *De rechtvaardiging van het Goede*. Ook hiermee stuit Solovjov op onbegrip in bepaalde kringen: 'Het goede behoeft toch absoluut geen rechtvaardiging', menen sommigen. 'Het is toch zonder meer duidelijk, wat goed is en wat niet. Een dergelijke haarkloverij als die van Solovjov brengt het gewone volk maar in verwarring.' Solovjov is het hier uiteraard niet mee eens en verdedigt publiekelijk zijn standpunt. Ook neemt hij door een brede publicistische activiteit openlijk stelling tegen tal van maatschappelijke misstanden. Beroemd is bijvoorbeeld zijn brief aan tsaar Nicolaas II, waarin hij om opheffing van de beperkingen op geloofsgebied vraagt. Naast zijn theoretische en publicistische werk is Solovjov gedurende bijna heel de negentiger jaren ook als medewerker aan het encyclopedische woordenboek van Brockhaus-Efron verbonden, het-

geen hem naast een immense hoeveelheid werk een vast jaargeld van twee- à drieduizend roebel oplevert.

De allerlaatste jaren van zijn leven neigde Solovjov meer en meer naar een eschatologische levenshouding. Daarbij kwam hij, op basis van uitspraken uit de Apokalyps en gebeurtenissen uit zijn eigen tijd, tot de conclusie dat de komst van de Antichrist, de mens die zich willens en wetens van de waarheid en het goede afkeert, maar zich als een weldoener der mensen voordoet en zo macht verwerft, niet ver weg meer kon zijn. Solovjov beschouwt het nu als zijn belangrijkste opgave om 'de waarheid en het goede zo zuiver en duidelijk mogelijk aan de mensen te tonen', opdat 'ieder zich in vrijheid voor of tegen de waarheid uitspreken kon' en 'niemand meer door een misverstand tot een fout besluit komt'. Zijn laatste grote werk *Drie Gesprekken* kan gezien worden als een poging om het portret van de Antichrist te schetsen, opdat de mensen hem - als het eenmaal zo ver was - konden doorzien en niet aan zijn verleidingskunsten ten prooi zouden vallen. Met opzet koos Solovjov voor dit werk de romanvorm, zodat het voor een breed publiek toegankelijk was.

Maar weinigen konden bevatten, wat Solovjov met dit laatste werk nu eigenlijk wilde zeggen. Zelfs goede vrienden begrepen hem ditmaal niet. Solovjov stond nagenoeg alleen. Hij begreep, dat zijn einde nabij was.

Solovjov heeft de vervulling van zijn voorgevoelens niet meer mee mogen maken. Enkele maanden na het voltooien van de *Drie Gesprekken*, op 31 juli 1900, stierf hij in het huis van vrienden aan o. a. de gevolgen van een ernstige nierziekte. Hij werd begraven op het terrein van het Nieuwemaagdenklooster, in het hart van Moskou, direct naast het grote praalgraf van zijn vader. Na zijn dood is Solovjov niet vergeten; filosofen, schrijvers, dichters: allemaal vonden en vinden ze inspiratie voor hun werk bij hem. En ook in de harten van de gewone mensen leeft hij voort. Daarvan getuigen de verse bloemen die nog zeer regelmatig op zijn graf te vinden zijn, door onbekende mensenhand daar neergelegd. Als het er op aan komt, weet het russische volk zijn groten te eren.

Ton Jansen

Bergen op Zoom, voorjaar 2000